

Анкица Шобот

Институт друштвених наука, Београд

ПОЛИТИКЕ УСКЛАЂИВАЊА РОДИТЕЉСТВА И РАДА КАО ДЕО ОДГОВОРА НА НИЗАК ФЕРТИЛИТЕТ*

Сажетак

У фокусу текста јесте усклађивање родитељства и рада као део политика према ниском фертилитету. Циљ је да се истакне важност овог питања и да се укаже на специфичности решења усмерених ка његовом регулисању. Емпиријска истраживања и статистички подаци говоре о негативном утицају конфликта улога запослених родитеља на висину фертилитета. На одређеном степену социо-економског развоја, усклађеност родитељства и рада јесте неопходан услов стварања повољног оквира одлучивања о рађању. Елементи дефинисања политика су специфичност услова на макро и микро нивоу, образовне и економске карактеристике женског становништва, обрасци родних улога и карактеристике тржишта рада. Тенденције ојачавања родне равноправности, упућују на важност социо-професионалне хетерогености женског становништва, при чему усклађивање улога имплицира не само запосленост, већ и могућност професионалне реализације.

Европске државе успоставиле су различите модалитете родитељског одсуства и збрињавања деце запос-

* Текст је резултат рада на пројекту „Истраживање демографских феномена у функцији јавних политика у Србији“ (47006), финансираног од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Владе Републике Србије.

лених родитеља, као две најважније мере политике усклађивања родитељства и рада. Заједничка одлика успешних политика јесте уједначенија подела родитељске улоге у погледу подизања мале деце и уважавање потреба родитеља с обзиром на њихов социо-професионални статус. Из угла унапређивања политичких одговора на низак фертилитет у Србији, подвучено је неколико битних констатација. То су: важност политике усклађивања родитељства и рада са становишта регулисања ниског фертилитета, диференцираност социо-економских услова и културних норми међу државама за резултат има различите приступе и модалитете, а оно о чему је неопходно водити рачуна јесу тенденције у сфери родног односа и тржишта рада.

Кључне речи: низак фертилитет, родне улоге, тржиште рада, родитељско одсуство, формална брига о деци.

1. КОНФЛИКТ РОДИТЕЉСТВА И РАДА У ФОКУСУ ПОЛИТИЧКИХ ОДГОВОРА

На простору Европе, стопе фертилитета су чак више од пет деценија ниже од вредности потребних за просту репродукцију. Међутим, диференцираност европских држава упућује на то да нису све у истој мери суочене са овим проблемом, да највише стопе значе приближавање оном оптимуму који се сматра потребним како би се обезбедила замена генерација, као и да је могуће њихово одржавање на том нивоу. У том смислу, намећу се питања условљености ниског фертилитета и разлика у погледу успостављених фертилитетних образаца.

Готије (*Gauthie*) и Филопов (*Philipov*) (2008), указују да особности социо-економских околности продукују разлике у погледу важности појединих фактора при одлучивању о рађању. Тамо где су релативно високи животни стандард и степен социјалне сигурности, уместо економских услова и запослености, битни су могућности збрињавања деце и коришћења родитељског одсуства.¹⁾ Отуда, дефинисање адекватних политичких одговора подразумева усмереност на конкретне узроке који су својствени одређеном друштвеном окружењу.

1) Anne H. Gauthier, Dimitar Philipov, "Can policies enhance fertility in Europe?", *Vienna Yearbook of Population Research*, 2008, стр. 7.

Врло ниске стопе фертилитета могу бити последица недовољно искристалисаних утицаја или недовољно добро прилагођених решења у погледу појединих аспеката. То важи и за политике усмерене ка усклађивању рада и родитељства, аспекту који на одређеном степену економског развоја представља битан услов спречавања даљег пада или евентуалног пораста стопа фертилитета.²⁾ Са становишта важности и начина регулисања овог питања релевантан оквир чине услови социо-економског развоја и културне норме.

Низак фертилитет је, поред осталог, условљен променама које су се одвијале у сфери вредносних оријентација, на пољу јачања важности образовања и економске зависности појединца, као и у погледу успостављања модела родних улога.³⁾ Све то је утицало да однос између рада и родитељства постане битан чинилац успостављања репродуктивног модела, а специфичну важност имају социо-економске карактеристике и запосленост женског становништва.

Образовање и економска активност жена, на једној страни, и образац поделе родних улога на другој, постављају оквир успостављања баланса између рада и родитељства. Тенденције које су се одвијале у сфери образовне структуре и социо-професионалних карактеристика жена јесу показатељ тога да породица и родитељство нису једина опција. Постоји теоријски концепт који дефинише три модалитета оријентације и наклоњености жена породици и послу, који се користи као основа дубљег разумевања условљености ниских стопа рађања.⁴⁾ У оквирима образовних и економских карактеристика жена и модела поделе родних улога, однос између родитељства и рада препознат је као релевантан фактор савременог фертилитетног обрасца у европским државама.

Политике усмерене ка ублажавању конфликта између родитељства и рада имају за циљ успостављање што оптималнијих услова унутар којих се реализују улоге које имплицирају две врсте одговорности. Једна се тиче породице и бриге о подизању деце, а друга обавеза запослених родитеља и реализације у професионалном погледу.

2) Olivier Thévenon, et al., "Fertility Trends and Reversals: Economic Development and Other Influences, Based mostly on WP2 results", in: *Reproductive Decision-Making in a Macro-Micro Perspective* (приредио Tomáš Sobotka), нав. дело, стр. 24-26.

3) Johan Surkyn, Ron Lesthaeghe, "Value Orientations and the Second Demographic Transition (SDT) in Northern, Western and Southern Europe: An Update", *Demographic Research, Special Collection*, No. 3/2004, стр. 51-52.

4) Agnese Vitali, et al., "Preference Theory and Low Fertility: A Comparative Perspective", *European Journal Population*, No. 25/2009, стр. 415.

Деловање у том циљу подразумева међусобну упућеност и повезаност политика у области тржишта рада и родног односа, успостављених у конкретним условима економског и друштвеног развоја у целини⁵⁾. С обзиром на то да је заокрет од негативне ка позитивној вези између репродуктивног понашања и економске активности жена, забележен у развијеним европским земљама, последица утицаја мера у функцији усклађивања родитељства и рада,⁶⁾ с разлогом се наглашава важност овог сегмента политика према ниским стопама рађања. У промишљањима о ефектима утицаја на низак фертилитет, битним елементима се сматрају развијеност политика у вези рада и родних улога, карактеристике образовног система, тржишта рада и уређености домаћинства.⁷⁾

Државе Јужне Европе нису развиле довољно снажну подршку у том смислу. Успостављање баланса између запослености и родитељства као паралелних активности, реализује се кроз флексибилност модалитета запошљавања и дужине радног времена, док су надокнаде за време родитељског одсуства ниске или чак и непостојеће, понуде у погледу збрињавања деце узраста до три године прилично ограничене, а финансијска улагања мања него за нешто старији узраст (између три и шест година).⁸⁾ Врло низак фертилитет у овим земљама, упућује на то да околности усклађивања родитељства и рада не представљају повољан оквир одлучивања о рађању.

С обзиром на то да се тенденције које се одвијају на пољу родних улога и тржишта рада сматрају кључним факторима фертилитетног обрасца успостављеног у земљама суоченим са феноменом недовољног рађања,⁹⁾ суштинску важност у погледу дефинисања

-
- 5) Francis G. Castles, "The World Turned Upside Down: Below Replacement Fertility, Changing Preferences and Family-Friendly Public Policy in 21 OECD Countries", *Journal of European Social Policy*, No. 3/2003, стр. 209-227; Gerda Neyer, "Family policies and fertility in Europe: Fertility policies at the intersection of gender policies, employment policies and care policies" *Working paper* 010/2006, стр. 16; Max Planck Institute for Demographic Research; Anne H. Gauthier, Dimiter Philipov, "Can policies enhance fertility in Europe?", нав. дело, стр. 1-16.
 - 6) Olivier Thévenon, "Family policies in Europe: available databases and initial comparisons", *Vienna Yearbook of Population Research* 2008, стр. 166.
 - 7) Anne H. Gauthier, Dimiter Philipov, "Can policies enhance fertility in Europe?", нав. дело, стр. 8-13.
 - 8) Olivier Thévenon, "Family policies in Europe: available databases and initial comparisons", нав. дело, стр. 172.
 - 9) Peter McDonald, „Low Fertility and the State: The Efficacy of Policy“, *Population and Development Review*, No. 3/2006, стр. 485-510; Peter McDonald, „Low Fertility and Policy“. *Ageing Horizons*, No. 7/2007, стр. 22-27; Peter McDonald, „Very Low Fertility Conse-

политика има прихватање промена у сфери родног односа и оних које се тичу запошљавања и сигурности посла. Дефинисање адекватних одговора у функцији ублажавања конфликта између родитељства и рада као ограничавајућег фактора репродуктивног понашања подразумева увођење новијих решења, прилагођених тенденцијама у сфери образовања, социо-професионалних карактеристика женског становништва, распрострањености модела родних улога и ставова у погледу запослености жене и односа унутар породице.

Добро дизајниране политике подразумевају приступ који уважава достигнуте услове друштвеног развоја, социо-економске и културолошке специфичности. Такође, диференцираности на микро нивоу, које се тичу образовања, запослености, социјалног статуса, карактеристика породица и партнерства, су релевантне са становишта дефинисања модалитета подршке ради ублажавања конфликта између родитељства и рада. Посебну специфичност у том погледу имају преовладавајући образац поделе родних улога унутар породице и тенденције у тој сфери.

2. РАЗЛИЧИТОСТ ПРИСТУПА И МОДАЛИТЕТА

Када за ефекат имају релативно високе стопе рађања у европским оквирима, особености политика усклађивања родитељства и рада, потврђују да друштвени услови на макро, мезо и микро нивоу имају битну улогу у дефинисању адекватних одговора у прилог подршке родитељима и стварања услова за рађање више од једног детета. Релативно високе стопе рађања могу бити резултат различитих модалитета родитељског одсуства и формалне бриге о деци запослених родитеља, главних мера у регулисању овог питања.

Подршка запосленим родитељима у земљама северне Европе комбинује се путем права на родитељско одсуство и добре обезбеђености формалне бриге о деци, док је у Француској мањи проценат деце узраста до три године која су збринута у вртићима или сличним институцијама.¹⁰⁾ У поређењу са осталим европским OECD-е земљама, политике оних на Скандинавском полуострву одликовале су се дужим родитељским одсуством, најдужим од-

quences, Causes and Policy Approaches“, *The Japanese Journal of Population*, No. 1/2008, стр. 19-23.

10) Anne H. Gauthier, Dimiter Philipov, “Can policies enhance fertility in Europe?”, нав. дело, стр. 13.

суством са посла за очеве, већим финансијским улагањима ради коришћења права на родитељско одсуство, највећим обухватом формалне бриге о деци као и високим улагањима у бригу и у образовање деце предшколског узраста¹¹⁾. Осим разноврсности аспеката, одређену важност има и компатибилност дефинисаних мера. У Данској постоји свеобухватна политика подршке породици путем које су омогућене финансијска стабилност и сигурност у време родитељског одсуства које је релативно кратко, али је формална брига о деци добро приступачна и представља важан аспект¹²⁾.

Имајући у виду да на везу између репродуктивног понашања и образаца родних улога утичу и карактеристике тржишта рада, разумљиво је да тенденције које се тичу могућности запошљавања, сигурности и модалитета запослености буду уважаване као оквир дефинисања политике усклађивања родитељства и рада. Отуда успостављање модалитета ради ублажавања конфликта улога, као последице паралелне реализације родитељства и активности које се тичу посла и професије, имплицира различитости положаја на тржишту рада и односа према професији. Готије (2008) истиче хетерогеност популације као један од изазова политика према ниском фертилитету¹³⁾. У том смислу различитости унутар женске популације које се тичу образовања, запослености, социо-економског статуса, партнерског односа и свих осталих фактора који могу бити релевантни са становишта могућности усклађивања родитељства и рада, представљају неизоставан оквир дефинисања најоптималнијих решења.

Запосленост жене носи различите импликације, у зависности од социо-економских услова на микро нивоу, али и од њеног социо-професионалног избора. Може представљати битну социјалну димензију положаја не само жене него и свих чланова породице, а такође, може подразумевати израженију каријерну оријентацију и потребу за професионалним напредовањем. Имајући у виду интензивирање стицања терцијарног образовања, као и виших академских звања, овај други аспект запослености жене добија на важнос-

11) Olivier Thévenon, "Family policies in Europe: available databases and initial comparisons", нав. дело, стр. 170-171.

12) Peter Abrahamson, "Continuity and consensus: governing families in Denmark", *Journal of European Social Policy*, No. 5/2010, стр. 399-409.

13) Anne H. Gauthier, "Some theoretical and methodological comments on the impact of policies on fertility", *Vienna Yearbook of Population Research 2008*, DOI: 10.1553/populationyearbook2008s1, стр. 25-28.

ти¹⁴⁾. Изостанак адекватне подршке у овом погледу има негативне утицаје на репродуктивно понашање чак и у оним земљама које су постигле високе стандарде у области родне равноправности. Из угла могућности реализације професионалне каријере паралелно са улогом родитеља, ублажавање конфликта улога подразумева увођење специфичних модалитета, у односу на то када је реч само о потреби усклађивања родитељства и рада без пристуности каријерне оријентације и жеље ка професионалном напредовању.

3. ЗАПОСЛЕНОСТ, РОДИТЕЉСКО ОДСУСТВО И РОДНЕ УЛОГЕ

Право на коришћење одсуства након рођења детета је универзална мера, која се одликује појединим специфичностима у погледу дужине и начина коришћења. Од 1970-тих у већини земаља ОЕСД-а одвијале су се промене пратећи тенденције унутар друштвеног окружења које се тичу образаца родних улога и карактеристика тржишта рада¹⁵⁾. Једна од њих односи се на проширивање материнског увођењем родитељског одсуства, што је означило и могућност коришћења овог права од стране очеве. На тај начин се једним делом олакшава позиција жене у погледу усклађивања њене запослености и родитељске улоге у најранијем узрасту деце. Такође, ово питање сада постаје релевантно за оба родитеља, што, на једној страни, укључује више фактора који утичу на његово регулисање, али омогућава и већу флексибилност у дефинисању овог модалитета, на другој страни.

Специфичности ове мере тичу се дужине трајања, висина накнаде, као и постојања опције према којој су очеви ти који током одређеног периода користе право на одсуствовање с посла ради подизања деце. У појединим земљама, када је родитељско одсуство прихваћено као приоритетна мера усклађивања родитељства и рада, уведена је могућност одсуствовања с посла до треће године детета као замена за коришћење сервиса формалне бриге о деци. Негде је већа наглашеност флексибилнијих приступа и укључивања очеве, као одговор на тенденције које се тичу социо-про-

14) Анкица Шобот, *Родна неравноправност у Србији – демографско гледиште*, Институт друштвених наука, Београд, 2014, стр. 27-28.

15) Willem Adema, et al, "Changes in Family Policies and Outcomes: Is there Convergence?", *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 157, OECD Publishing, 2014, стр. 62-66, Internet, <http://dx.doi.org/10.1787/5jz13wllxgzt-en>, 15/03/2015.

фесионалних карактеристика жена, родног односа и поделе улога унутар породице.

Модалитети одсуствовања ради бриге о деци, између осталог, доводе се у везу и са ефектима који се тичу положаја на тржишту рада током и након одсуства с посла¹⁶⁾. У условима који се одликују високом компетативношћу и несигурношћу у погледу запослености, дуже родитељско одсуство може имати негативне ефекте на статус запослених. Они се односе на отежане околности повратка на посао и на висину зараде. Такође, политике усмерене ка породици могу резултирати не само порастом економских разлика између жена и мушкараца, већ и неповољнијим социо-економским и професионалним положајем запослених жена које имају малу децу у односу на оне које немају децу, чак и ако је њихова економска независност подржана у одређеној мери¹⁷⁾.

Међу државама ОЕСДЕ-а постоји значајна варијација у дужини плаћеног материнског одсуства. Утврђено је да његово продужавање до две године може утицати позитивно на запосленост жене јер омогућава проналажење одговарајућег аранжмана бриге о деци, док дуже одсуствовање има негативне ефекте, повећавајући родне разлике у зарадама и у броју радних сати¹⁸⁾. Оно што је из демографског угла битно, јесте то да дужина материнског одсуствовања нужно не кореспондира са вишим стопама фертилитета. Наиме, дуже плаћено одсуство запосленим женама (од годину и по до три године) било је омогућено и у оним земљама у којима се бележе врло ниске стопе рађања (Словачка, Пољска, Чешка, Мађарска, Аустрија).

Модалитети родитељског одсуствовања обликовани су и појединим специфичним факторима. Дужина коришћења овог права одређена је обрасцима родитељских улога унутар породице и могућностима збрињавања мале деце запослених родитеља, али и карактеристикама запослености као што су радно време и услови

16) Исто, стр. 68.

17) Hadas Mandel, Moshe Semyonov, "Family Policies, Wage Structures, and Gender Gaps: Sources of Earnings Inequality in 20 Countries", *American Sociological Review*, No. 6/2005, стр. 949-967.

18) Olivier Thévenon, Anne Solaz, "Parental Leave and Labour Market Outcomes: Lessons from 40 Years of Policies in OECD countries", *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 141, Organisation for Economic Co-operation and Development, 2013, стр. 6-28.

повратка на посао¹⁹⁾. Редуковање дужине материнског одсуства у Француској, доводи се у везу са широком распрострањеношћу ове мере, што је имало негативне утицаје на висину надокнаде. Могућности флексибилнијег родитељског одсуства јесу иновативни приступи који означавају прилагођавање променама унутар породице, родног односа и тржишта рада.²⁰⁾ У појединим државама постоји опција по којој је могуће да оба родитеља користе ово право било истовремено или да расподеле време коришћења. Затим, као опција негде постоји могућност да се бира између дужине одсуствовања и висине надокнаде, а у неким државама је уведена и обавеза да очеви користе део одсуства²¹⁾. Тенденције у карактеристикама и модалитетима родитељског одсуствовања за резултат имају одвајање од старог концепта који је прилагођен традиционалном обрасцу поделе улога унутар породице.

Коришћење права на одсуство с посла након рођења детета, повезано је и са статусом запослених родитеља и њиховим социо-професионалним карактеристикама. Самозапослене жене и мушкарци склонији су краћем родитељском одсуству, јер дужи изостанак с посла може негативно утицати на зараде и радну продуктивност, како у периоду коришћења тако и након повратка на посао²²⁾. Поред тога, избор занимања која су у већој мери каријерно оријентисана носе и већу склоност појединца ка бржем повратку на посао и обављању професионалних обавеза. Отуда, ширење модела у којем су професија и напредовање високо котирали на лествици индивидуалних вредности, имплицира потребу специфичних приступа у дефинисању родитељског одсуства.

19) Olivier Thévenon, "The political economy of child-related leave policies in OECD member states: key trends and the impact of the crisis", Documents de Travail, march, 2014, INED, стр. 17.

20) Исто, стр. 29 -31.

21) Исто, стр. 30-31.

22) Dominique Anxo, Thomas Ericson, „Self-employment and parental leave“, *Small Business Economics*, No. 2/2015.

4. ФОРМАЛНА БРИГА О ДЕЦИ И ПОТРЕБЕ ЗАПОСЛЕНИХ РОДИТЕЉА

Потреба за усклађивањем родитељства и рада подразумева подршку запосленим родитељима током дужег периода подизања деце, а не само у првим година рођења. Она обухвата не само предшколски узраст, већ се протеже и на ниже разреде основне школе. Могућности и распрострањеност формалне бриге о деци једним делом су повезане са дужином и опцијама родитељског одсуствовања, а у каснијем периоду имају круцијалну важност у организацији свакодневног живота запослених родитеља.

Институционална развијеност и модалитети збрињавања деце, формирају се у троуглу родне политике, политике запошљавања и социјалне политике, кроз одређене специфичности унутар европских држава²³⁾. У земљама северне Европе присутан је свеобухватан систем јавних сервиса за децу предшколског и школског узраста. Француска и Белгија такође се одликују значајном развијеношћу, с тим што постоје одређене особености у административном и организационом погледу. У медитеранским земљама, као и онима које припадају енглеском и немачком говорном подручју овај сегмент је слабије развијен. У појединим земљама, формална брига о деци организује се и у приватном сектору, уз субвенционисање од стране државе, а понегде се укључују и непрофитне организације.

Разлика у висини фертилитета између Данске и Шпаније упућује на то да боља развијеност и шира доступност сервиса за бригу о деци представљају важну повољност са становишта одлучивања о рађању, а да слабија распрострањеност и мали обухват деце имају неповољан утицај²⁴⁾. Приступачност и могућност шире приуштивости, чак и у условима релативно кратког родитељског одсуства, резултирали су релативно високим стопама рађања, док слабија обухваћеност деце модалитетима формалне бриге, и ако комбинована са дужим родитељским одсуством, за последицу има врло ниске стопе рађања.

Елемент политике усклађивања родитељства и рада јесте и збрињавање деце школског узраста. Са становишта квалитета и

23) Gerda Neyer, "Family policies and fertility in Europe: Fertility policies at the intersection of gender policies, employment policies and care policies", нав. дело, стр. 11.

24) Olivier Thévenon, "Family policies in Europe: available databases and initial comparisons", нав. дело, стр. 171-173.

прилагођености сервиса формалне бриге о деци, битне аспекте представљају време и организација свакодневних обавеза запослених родитеља чија деца похађају ниже разреде основне школе²⁵). Отуда адекватна подршка подразумева специфичне модалитете збрињавања деце овог узраста у складу са потребама које се тичу посла и професија родитеља. Искуство у овом погледу има утицаја на одлуку о даљем рађању, али и на одлуке оних који би тек могли да постану родитељи.

Имајући у виду да је могућност формалног збрињавања деце током радног времена позитивно деловала на економску активност и запосленост женског становништва²⁶), отуда је ова мера битан сегмент политика подстицања рађања које се дефинишу паралелно са политикама родне равноправности и оснаживања економског положаја жена. Њен подстицајни утицај на репродуктивно понашање, до изражаја долази са порастом економске активности и запослености жена. Државе се међусобно разликују у погледу тога да ли је наглашеност на рађању, економској активности жена, родној једнакости или на унапређивању благостања деце и њиховог развоја, али и у погледу издвајања средстава намењених развоју сервиса за бригу о деци²⁷). Важност овог последњег аспекта види се кроз чињеницу да је и поред релативно високог обухвата деце (око 50%), Португал у групи земаља са врло ниским стопам рађања. Издвајања су два пута мања од просека за ЕУ-21, који износи око 0,8% БДП. Највише средстава за ову намену издвајају скандинавске државе, Француска и Холандија, а уједно су то земље и са највећим обухватом деце до две године²⁸).

5. А КАДА ЈЕ РЕЧ О СРБИЈИ...

Током периода 2005-2014. стопа укупног фертилитета у Србији мања је за око 30% у односу на европске државе које имају највише стопе рађања. Ова диференцираност указује на потребу за унапређивањем политичких одговора усмерених ка регулисању питања ниског фертилитета.

25) Livia Sz Oláh, "Time policies and fertility: Fertility rates, female work and the time structure of early childhood education in post-war Europe", in: *Zeitschrift für Pädagogik* 54, (приредили Ludwig Stecher, et al.) *Ganztägige Bildung und Betreuung*, Beiheft, 2009, стр. 247-265.

26) Willem Adema, et al., "Changes in Family Policies and Outcomes: Is there Convergence?", нав. дело, стр. 69.

27) Исто, стр. 69-71.

28) Исто, стр. 71-73.

Резултати емпиријских истраживања у Србији јасно подвлаче негативан утицај конфликта улога запослених жена које имају малу децу на њихово будуће репродуктивно понашање²⁹⁾. Законом о подршци породицама са децом, донетим 2002. године, пружена је могућност да и очеви могу да користе плаћено родитељско одсуство у трајању од годину дана. Међутим, врло мали број мушкараца је користио ово право. Значајна загуљеност система вредности који подржава традиционални образац поделе родних улога³⁰⁾, као и родне специфичности социо-професионалне структуре и висине зарада³¹⁾, могу објаснити доминацију материнског одсуствовања.

Када је реч о развијености формалне бриге о деци, такође постоје одређени недостаци. Инфраструктура је значајним делом тековина социјалистичког периода, па су недовољни капацитети и неприлагођеност потребама запослених родитеља резултирали ослањањем на неформалне мреже подршке, пре свега на помоћ бака.³²⁾ Из угла унапређивања политике усклађивања родитељства и рада, имајући у виду истраживачке налазе и искуства европских земаља треба имати у виду следећих неколико констатација.

Тенденције у образовним и економским карактеристикама жена и у области промоције равноправности полова, осим тога што упућују на важност регулисања овог питања, подстичу и на успостављање флексибилнијих приступа. Тиме се остварује позитиван утицај економске активности и запослености жена на висину фертилитета. Социо-економске околности и културне норме на макро и микро нивоу представљају релевантан оквир дефинисања родитељског одсуства и модалитета збрињавања деце запослених родитеља. Потреба за усклађивањем родитељства и рада протеже се на дужи период одрастања деце, а негативно деловање конфликта улога постоји не само кроз непосредно искуство већ и кроз препознавање овог проблема од стране будућих родитеља. Специ-

29) Марина Благојевић, *Жене изван круга*, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд, 1991; Марина Благојевић, *Родитељство и фертилитет: Србија деведесетих*, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд 1997.

30) Сузана Игњатовић и др, *Грађани и грађанке Србије о родној равноправности*, Управа за родну равноправност Министарства рада и социјалне политике, Београд, 2011, стр. 43,

31) Ankica Šobot, „Economic activity of middle-aged women in Serbia as relevant gender equality issue“, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 148/2014, стр. 499-510.

32) Смилка Томановић, и др, *Постајање родитељем у Србији: социолошко истраживање транзиције у родитељство*, Филозофски факултет Универзитета у Београду, 2016, стр. 46.

фичности модалитета и уважавање потреба запослених родитеља представљају битне елементе ефикасних политика.

И поред тога што у Србији традиционално постоје значајни елементи политике усклађивања рада и родитељства, потребно је унапређивање које би се одликовало прихватањем савременијих модалитета који би могли да допринесу позитивним променама у репродуктивном понашању. Посебну важност у том смислу имају подстицаји који се тичу веће укључености очева у подизање мале деце, увођење флексибилнијих облика родитељског одсуства, могућности флексибилнијег радног времена где је то могуће, могућности институционалног збрињавања деце унутар фирми, развој и већа доступност приватног сектора за бригу о деци запослених родитеља.

ЛИТЕРАТУРА

- Благојевић Марина, *Жене изван круга*, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд, 1991.
- Благојевић Марина, *Родитељство и фертилитет: Србија деведесетих*, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд 1997.
- Игњатовић Сузана и др, *Грађани и грађанке Србије о родној равноправности*, Управа за родну равноправност Министарства рада и социјалне политике, Београд, 2011.
- РЗС, *Демографска статистика у Републици Србији 2014*, Београд, 2015.
- Томановић Смилка и др. *Постајање родитељем у Србији: социолошко истраживање транзиције у родитељство*, Филозофски факултет Универзитета у Београду, 2016.
- Шобот Анкица, *Родна неравноправност у Србији – демографско гледиште*, Институт друштвених наука, Београд, 2014.
- Abrahamson Peter, “Continuity and consensus: governing families in Denmark”, *Journal of European Social Policy*, No. 5/2010, стр. 399-409.
- Adema Willem, et al., “Changes in Family Policies and Outcomes: Is there Convergence?”, *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 157, OECD Publishing, 2014. Internet, <http://dx.doi.org/10.1787/5jz13wllxgzt-en>, 15/03/2015.
- Anxo Dominique, Thomas Ericson, „Self-employment and parental leave“, *Small Business Economics*, No.2/2015, Autor’s personal copy.
- Castles G. Francis, “The World Turned Upside Down: Below Replacement Fertility, Changing Preferences and Family-Friendly Public Policy in 21 OECD Countries”, *Journal of European Social Policy*, No. 3/2003, стр. 209-227.

- Gauthier H. Anne, “Some theoretical and methodological comments on the impact of policies on fertility”, *Vienna Yearbook of Population Research* 2008, DOI: 10.1553/populationyearbook2008s24, стр. 25-28.
- Gauthier H. Anne, Dimiter Philipov, “Can policies enhance fertility in Europe?”, *Vienna Yearbook of Population Research*, 2008.
- Kohler Hans-Peter, et al., “Low Fertility in Europe: Causes, Implications and Policy Options”, in: *The Baby Bust: Who will do the Work? Who Will Pay the Taxes?*, (приредио Fred R. Harris), Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers, 2006. стр. 48-109.
- Mandel Hadas, Semyonov Moshe, “Family Policies, Wage Structures, and Gender Gaps: Sources of Earnings Inequality in 20 Countries”, *American Sociological Review*, No. 6/2005, стр. 949-967.
- McDonald Peter, “Low Fertility and Policy”, *Ageing Horizons*, No.7/2007, стр. 22-27
- McDonald Peter, “Low Fertility and the State: The Efficacy of Policy”, *Population and Development Review*, Vol. 32, No. 3/2006, стр. 485-510.
- McDonald Peter, “Very Low Fertility Consequences, Causes and Policy Approaches”, *The Japanese Journal of Population*, No. 1/2008. стр. 19-23.
- Neyer Gerda, “Family policies and fertility in Europe: Fertility policies at the intersection of gender policies, employment policies and care policies” Working paper 010/2006, Max Planck Institute for Demographic Research, стр. 1-31.
- Oláh Sz Livia, “Time policies and fertility: Fertility rates, female work and the time structure of early childhood education in post-war Europe”, in: *Zeitschrift für Pädagogik* 54, (приредили Ludwig Stecher, et al.), *Ganztägige Bildung und Betreuung*, Beiheft, 2009, стр. 247-265.
- Šobot Ankica, „Economic activity of middle-aged women in Serbia as relevant gender equality issue“, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 148/2014, стр. 499-510.
- Sobotka Tomáš (приредио), *Reproductive Decision-Making in a Macro-Micro Perspective: Synthesis and Policy Implications*, Internet, https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/329/reproductive.decision.making.macro.micro.perspective.repro.fr.pdf, 17/11/2015.
- Sobotka Tomáš, Éva Beaujouan, “Two is the best? The Persistence of a Two-Child Family Ideal in Europe”, *Population and Development Review*, No. 3/2014, стр. 391-419.
- Surkyn Johan, Lesthaeghe Ron, “Value Orientations and the Second Demographic Transition (SDT) in Northern, Western and Southern Europe: An Update”, *Demographic Research*, Special Collection, No. 3/2004, стр. 45-86.
- Thévenon Olivier, “Family policies in Europe: available databases and initial comparisons”, *Vienna Yearbook of Population Research*, 2008, DOI: 10.1553/populationyearbook2008s165, стр. 165-177.
- Thévenon Olivier, “The political economy of child-related leave policies in OECD member states: key trends and the impact of the crisis”, *Documents De Travail*, INED, march, 2014.

- Thévenon Olivier, Solaz Anne, “Parental Leave and Labour Market Outcomes: Lessons from 40 Years of Policies in OECD countries”, *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 141, Organisation for Economic Co-operation and Development, 2013, стр. 1-38.
- Thévenon Olivier, et al., Fertility Trends and Reversals: Economic Development and Other Influences, in: *Reproductive Decision-Making in a Macro-Micro Perspective (REPRO) Synthesis and Policy Implications* (приредио Tomáš Sobotka), стр. 20-38.
- UNECE, Internet, http://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT_30-GE__02-Families_households, 05/04/2016.
- Vitali Agnese, et al., “Preference Theory and Low Fertility: A Comparative Perspective”, *European Journal Population*, No. 25/2009, стр. 413-438.

Ankica Sobot

POLICIES REGARDING RECONCILIATION OF THE PARENTHOOD AND PAID WORK AS AN ANSWER AGAINST LOW FERTILITY

Resume

This text is focused on analysis of the reconciliation of parenthood and the paid work as a part of policies connected with low fertility. Due to the tendencies which have occurred related to gender roles, promoting of gender equality as well as processes at the labour market, balancing between family and work have almost key importance for patterns of reproductive behaviour in the countries which have low fertility. Using of relevant demographic literature is emphasized the necessity for establishing of pronatalistic policy which is focused on the modern patterns of gender roles as well as models of employment, making more advantageous frame related to reproductive decision making. This issues as well as the discussion of family policies aimed to reduction of conflict roles of employed parents are very significant for improving fertility policy in Serbia.

Durnig period 2005-2014 in Serbia total fertility rates were about 30% lower than in European countries which have the highest birth rates. This difference has been seen as the necessity for improvement of political answers toward low fertility. Therefore it is important existences of changes

which imply to introduce more flexible models of parental leave and more options of childcare arrangements.

In Serbia it has been possible using of paid parental leave for fathers for a period of one year, since 2002. However, a few number of fathers have used this right. One part of the explanation is based in the results of one representative research carried out during 2010. It has been shown that about one half of surveyed women accept traditional pattern of dividing of gender roles into the family. Besides that, higher average salaries of men imply that they have stronger influence on socio-economic status of family that is one more reason for the prevalence of maternal leave. Formal care about children was being developing during socialism, but there are current issues which should be resolved now. Unaffordable, insufficiency and maladjustment to needs of employed parents have been resulted with relaying to informal supporting nets of children care, almost the most prevalence engagement of grandmothers.

Upgrading of political answers against low fertility in Serbia implies the respecting of economic and socio-cultural features as well as the adjustment to the changes which are being occurring in order to female occupations, their employment and improving of gender equality. The characteristics of labour market are important aspect, also. The necessity for the reconciliation parenthood and work includes longer period of growing up which implies lower grades of elementary school. Better development of formal childcare should contribute making positive frame for reproductive decision making. For that reason, this issue is very significant for attempting to prevent further decline of fertility or achieving the highest fertility rate within European space.

Key words: low fertility, reproductive decision making, gender roles, labour market, parental leave, formal childcare.